

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

БАЙБАК ОЛЕГ ІВАНОВИЧ

УДК 340.12:347.962.1-044245

**ОБМЕЖЕННЯ У ПРАВОВОМУ СТАНОВИЩІ СУДДІ:
ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ**

12.00.01 – теорія та історія держави і права;
історія політичних і правових учень

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Харків – 2020

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Харківському національному університеті внутрішніх справ Міністерства внутрішніх справ України.

Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор
БУРДІН Михайло Юрійович,
Харківського національного університету
внутрішніх справ, проректор.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
ПРОЦІЮК Ігор Валерійович,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
професор кафедри теорії держави і права;

кандидат юридичних наук
МИЧКА Віталій Іванович,
Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля,
доцент кафедри господарського права.

Захист відбудеться 11 липня 2020 року о 12 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.700.02 в Харківському національному університеті внутрішніх справ за адресою: 61080, м. Харків, просп. Льва Ландау, 27.

Із дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Харківського національного університету внутрішніх справ за адресою: 61080, м. Харків, просп. Льва Ландау, 27.

Автореферат розісланий 11 червня 2020 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Є. Ю. Подорожній

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Питання свободи та її обмеження є споконвічним та одним із визначальних для людини як соціальної істоти і суб'єкта права.

У сфері правосуддя обмеження свободи носіїв судової влади проявляється через явища «судової дискреції» та «обмеження в правовому становищі» вказаних суб'єктів. Кожне з цих явищ досі не набуло своєї універсальної смислової завершеності.

Саме за цих обставин всебічне дослідження юридичної природи обмежень у структурі правового становища судді є актуальним завданням, що має суттєве значення для інновації правової системи України, оскільки безпосередньо стосується підвищення ролі та авторитету суду в суспільстві, вдосконалення засад правосуддя насамперед забезпечення незалежності судді та врешті-решт панування верховенства права.

Виходячи із цих міркувань, стає очевидним, що дослідження юридичної природи обмежень у структурі правового становища судді є не лише юридичною, а ще й вагомою соціальною проблемою. З погляду фундаментальної юриспруденції дослідження юридичної природи обмежень правового становища судді обумовлюється важливістю подальшого розвитку вчення про правовий статус людини через вдосконалення уявлень про спеціальні правові статуси. Поряд із цим аналіз особливостей обмежень правового становища судді сприяє більш чіткому формуванню уявлень про юридичний вимір поняття «рівність», природу заборон у праві, правових цінностей, низки принципів права, сутності абсолютних та відносних прав людини.

Характеризуючи стан наукової розробки проблеми обмежень правового становища судді, слід зазначити, що, незважаючи на активне й творче обговорення юридичною громадськістю в період з другої половини XIX ст. й до 1917 р. чисельних питань здійснення належного судочинства, гарантій незалежності судової влади, дискурс щодо обмежень у правовому становищі судді не набув самостійного наукового значення. Водночас практика здійснення правосуддя детермінувала аналіз низки суміжних питань, таких як: «подолання свавілля за допомогою права»; «обмеження судового розсуду»; «уникнення будь-якого впливу на судову владу». Саме ці теми стали предметом жвавої дискусії серед представників тогочасної юридичної науки, зокрема, В. Бочкарьова, В. Набокова, Є. Васьковського, М. Полянського, А. Завадського тощо. У радянський період з'явився широкий пласт наукової юридичної літератури з питань правового

статусу людини, включаючи тематику спеціального правового статусу, що знайшло відображення в публікаціях С. Алексєєва, М. Вітрука, С. Дробязка, В. Зінченка, В. Кучинського, А. Міцкевича, Б. Пхаладзе, М. Строговича. Водночас увага правників у межах правового становища судді концентрувалася навколо таких питань, як: «незалежність суддівського корпусу», «дисциплінарна відповідальність суддів», «організаційна діяльність судових органів» та ін. Окремі аспекти цих питань розглядалися такими вченими правниками радянської доби, як Я. Берман, М. Криленко, М. Кожевников, О. Темушкін, Т. Добровольська, С. Лимарченко та ін. В Україні як теоретики права, так і представники інших юридичних наук підвищену увагу приділяють проблемам правових обмежень та правового статусу суддів. Це знайшло відображення у відповідних публікаціях А. Басова, М. Бурдіна, А. Гришука, А. Денисової, О. Зайчука, О. Іванець, М. Іншина, В. Ковальського, О. Константи́я В. Кравчука, О. Левади, В. Мички, В. Мовчана, Н. Оніщенко, І. Процюка, М. Савчина, П. Хотенця, Ю. Фігеля, В. Чорної.

Водночас у вітчизняній теоретико-правовій науці бракує комплексних наукових досліджень, в яких відображається цілісна науково-оформлена концепція, що розкриває складність та багатогранність юридичної природи обмежень як невід'ємного елементу правового становища судді.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження спрямоване на виконання Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», схваленої Указом Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015, Стратегії розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2016–2020 рр., схваленої постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 3 березня 2016 р. Водночас дисертація виконана відповідно до п. 8.11 Додатку 8 до Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 рр., затвердженого наказом Міністерства внутрішніх справ України від 16 березня 2015 р. № 275, а також відповідних пріоритетних напрямів наукових досліджень Харківського національного університету внутрішніх справ на період 2016–2019 рр., схвалених вченою радою (протокол № 2 від 23 лютого 2016 р.).

Мета і завдання дослідження виявляються через всебічне напрацювання науково-оформленої, синкретичної концепції, що

розкриває складність та багатогранність юридичної природи обмежень правового становища судді.

Реалізація вказаної мети диктує вирішення комплексу різноманітних та взаємопов'язаних дослідницьких завдань, а саме:

- простежити трансформацію наукових уявлень, що сприяли формуванню переліку обмежень правового становища судді у вітчизняній юриспруденції дорадянської доби періоду другої половини XIX — початку XX ст., а також продемонструвати ставлення радянської юриспруденції до проблематики обмежень правового становища судді;

- провести всебічну наукову розвідку проблематики правового становища судді як спеціального виду правового статусу людини, а також проблематики правових обмежень у сучасній вітчизняній та зарубіжній теоретико-правовій літературі задля формування джерельної бази дисертаційного дослідження;

- охарактеризувати сутність судової дискреції та принципу незалежності суддів як питань, релевантних з проблематикою обмежень правового становища судді;

- подати авторську дефініцію поняття «обмеження в правовому становищі судді»;

- напрацювати теоретико-правову класифікаційну характеристику (типологізацію) обмежень правового становища судді;

- осмислити телеологічні аспекти обмежень правового становища судді, що спричиняють їхнє формальне визначення в законодавстві держави;

- виявити особливості опосередкування нормативної регламентації обмежень правового становища судді в позитивному праві України;

- у компаративістсько-правовому ракурсі виявити якісні своєрідності зарубіжного досвіду нормативного опосередкування обмежень правового становища судді;

- дослідити праксеологічні аспекти обмежень правового становища судді в Україні;

- продемонструвати актуальні проблеми, що спонукають модернізацію інституту правового становища судді в Україні, на підставі чого визначити подальші перспективи вдосконалення законодавчого регулювання обмежень правового становища судді в Україні.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, пов'язані з обмеженнями правового становища судді.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних та прикладних питань обмежень правового становища судді.

Методи дослідження. Методологія дослідження поєднує широке коло загальнонаукових, конкретно-наукових та спеціально-юридичних підходів та методів опанування явищ юридичної дійсності.

Основоположним для розкриття всіх аспектів юридичної природи обмежень правового становища судді як неодмінного елементу певного різновиду спеціального правового статусу людини став діалектичний метод. За його допомогою продемонстрована значущість для фундаментальної/аналітичної юриспруденції проблематики різноманітних обмежень у праві.

Системний підхід дав змогу вивести загальні контури дисертаційного дослідження, його смислову основу, тобто напрацювати атрибутивну компоненту – вступ, наукову новизну, висновки до розділів, загальні висновки дисертаційного дослідження.

Аксіологічний підхід допоміг показати роль обмежень правового становища судді в забезпеченні панування верховенства права під час різних форм судочинства.

Синергетичний підхід дозволив охарактеризувати обмеження правового становища судді як складну нормативну систему.

Науковий плюралізм та діяльнісний підхід як неодмінні константи сучасних юридичних досліджень сприяли досягненню кумулятивності/концентрації наукових знань щодо природи обмежень правового становища судді та об'єктивності результатів дослідження.

Визнання того, що людина перебуває в центрі розуміння та конструювання права, обумовило органічне поєднання антропологічного підходу та історико-правового методу під час аналізу трансформації наукових уявлень, що сприяли формуванню корпусу обмежень правового становища судді у вітчизняній юриспруденції дорадянської доби періоду другої половини XIX — початку XX ст., а також розкриття ставлення радянської юриспруденції до проблематики обмежень правового становища судді (підрозділи 1.1–1.2).

Інституційний підхід дав змогу охарактеризувати якісні своєрідності обмежень правового становища судді, що відрізняють їх від суміжних правових явищ (підрозділ 1.3).

Порівняльно-правовий підхід сприяв комплексному аналізу міжнародних та зарубіжних практик нормативного опосередкування обмежень правового становища судді (підрозділ 2.2).

Унікальність предмета дослідження обумовила активне застосування спеціально-наукових методів, серед яких логіко-

семантичний та формально-логічний методи, що сприяли аналізу існуючої та напрацюванню нової дефінітивної складової дослідження (підрозділ 1.3).

Герменевтичний метод став у пригоді під час вивчення вітчизняного та зарубіжного досвіду нормативної регламентації обмежень правового становища судді (підрозділи 2.1–2.2).

Метод класифікації та узагальнення допоміг виявити видове розмаїття обмежень правового становища судді (підрозділ 2.3).

Не менш значущу роль у роботі відігравали спеціально-правові методи (юридико-технічний, нормативно-догматичний) під час осмислення телеологічних аспектів обмежень правового становища судді, що спричиняють їхнє формальне визначення в законодавстві держави (підрозділ 2.1), аналізу низки праксеологічних аспектів обмежень правового становища судді в Україні (підрозділ 3.1).

Прогностичний метод став дороговказом для визначення подальших перспектив вдосконалення правового регулювання обмежень правового становища судді в Україні (підрозділ 3.2).

Емпіричну основу дослідження склали Конституція України, закони та підзаконні нормативно-правові акти України, що стосуються обмежень правового становища судді, міжнародно-правові акти та відповідне позитивне право деяких зарубіжних країн, довідкові видання й електронні ресурси.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що вперше у вітчизняній фундаментальній юридичній науці подано науково-оформлену, синкретичну концепцію, що розкриває складність та багатогранність юридичної природи обмежень як невід’ємного елементу правового становища судді. За результатами цього сформульовано низку висновків, які характеризуються науковою новизною, зокрема:

вперше:

- аргументовано показано, що в умовах панування верховенства права деякі елементи правового становища судді (обмеження, відповідальність) мають розглядатися як одна із форм обмеження публічної влади;

- всебічно доведено, що правові обмеження в правовому становищі суддів виявляють їхню унікальність та неповторність у межах всієї правової дійсності через низку виконуваних ними спеціально-юридичних функцій: обмеження як юридичний факт; ефективний засіб правового регулювання суспільних відносин у сфері правосуддя; гарантія ефективного та своєчасного здійснення правосуддя; підстава для юридичної відповідальності судді;

- встановлено, що обмеження являють собою зворотну сторону імунітету судді, котра корелюється з блоком існуючих повноважень, прав, гарантій, забезпечуючи баланс між ними;

- запропоновано авторську дефініцію поняття «обмеження» як елемент правового становища судді, під яким слід розуміти встановлені законодавством межі діяльності та певної міри (свободи вибору) поведінки судді як під час здійснення правосуддя, так і позаслужбовий час, а також звуження певних прав, спрямовані на виключення певних можливостей, що сприяють вчиненню протиправних діянь та прийняттю неправових судових рішень;

- обґрунтовано положення про те, що найбільш широке розмаїття обмежень у правовому становищі судді детерміноване саме їхнім змістом. За цим критерієм виокремлюються обмеження, пов'язані зі: свободою слова; свободою пересування; необхідністю додержання політичного нейтралітету; реалізацією права на асоціації; суміщенням іншої діяльності з посадою судді; люстрацією та очищенням влади; участю або повторною участю у розгляді справи; уникненням корупційних ризиків;

- обґрунтовано висновок про те, що внаслідок закріплення слова «обмеження» в Конституції України як акті законодавства, що має найвищу юридичну силу, запровадження будь-яких нових обмежень або розширення змісту існуючих саме на рівні підзаконних нормативно-правових актів, незалежно від виду правового статусу людини (включаючи правове становище суддів), не відповідає принципу верховенства права та не може слугувати формальним критерієм для їх легалізації в позитивному праві;

- подано пропозиції щодо вдосконалення механізму застосування правових обмежень у правовому становищі судді в низці чинних законодавчих актів;

удосконалено:

- наукові насамперед існуючі історико-правові та конституційно-правові підходи щодо визнання матеріального стану, фінансового благополуччя як чинника, що також обмежує правове становища судді. За часів існування Російської імперії (протягом XIX

— початку XX століть) фінансова незалежність судді виступала важливою умовою відповідності особи займаній посаді. Неспроможні боржники (банкрути) підлягали звільненню та не могли обіймати посаду судді або бути висунутими кандидатами в судді. Водночас в умовах сьогодення в Україні має місце певний ренесанс подібних практик, але відносно деяких працівників правоохоронних органів. Зокрема,

наявність заборгованості зі сплати аліментів на утримання дитини, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів за 12 місяців із дня пред'явлення виконавчого документа до примусового виконання, є підставою для звільнення працівника Національного антикорупційного бюро України. У свою чергу, зважаючи на те, що згідно з Конституцією України не може бути привілеїв чи обмежень, в тому числі за ознакою майнового стану (ч. 1 ст. 22), запровадження навіть на рівні закону зазначених вище положень підлягає конституційно-правовій оцінці;

- наукові знання про системні зв'язки між проблематикою обмежень у правовому становищі судді та питанням інтересу в праві. Баланс інтересів у праві в багатьох випадках є безпосереднім результатом дотримання певних обмежень. У свою чергу, запровадження обмежень у правовому становищі судді також спрямовано на забезпечення реалізації одного з важливих принципів судочинства — неупередженості/безсторонності судді, призначенням якого є уникнення або вичерпання конфлікту інтересів під час судочинства, в тому числі через усунення від справи заангажованого судді;

- існуючі знання щодо взаємодії/взаємовпливу моралі та права під час врегулювання суспільних відносин. Існуючі обмеження в правовому становищі судді набули свого розвитку та зовнішнього вираження не тільки в актах законодавства, а ще й в етичних нормах, зокрема в Кодексі суддівської етики. Допущення суддею поведінки, що ганьбить звання судді або підриває авторитет правосуддя, зокрема в питаннях моралі, чесності, непідкупності, відповідності способу життя судді його статусу, дотримання інших норм суддівської етики та стандартів поведінки, які забезпечують суспільну довіру до суду, є підставою для дисциплінарної відповідальності суддів. Отже, на прикладі аналізу обмежень як елементу правового становища судді виявляється спільність об'єкта регулювання моралі та права, необхідність не тільки юридичного, а й морального впливу на суддів як суб'єктів дотримання певних обмежень. Також у досліджуваному випадку збігаються функції моралі і права (регулятивно-конструктивна, ціннісно-орієнтаційна, виховна, пізнавальна, мотиваційна);

дістали подальшого розвитку:

- аргументи на користь того, що найбільш суворою формою обмежень у правовому становищі судді виступають саме заборони. Якщо вагома частина обмежень правового становища судді визначає межі дозволеної діяльності або поведінки, чітко вказує на процедурні параметри реалізації того чи іншого права, заборони як форма

обмежень правового становища судді являють собою державно-владне веління, котре ультимативно/безапеляційно унеможливає ту чи іншу діяльність або певний варіант поведінки судді;

- наукові уявлення щодо видового розмаїття поняття «правовий вплив», однією із складових якого є незаконний вплив. Останній з наукової точки зору виступає важливою детермінантою запровадження обмежень у правовому становищі суддів, а з нормативної — є антиподом поняттю «незалежність судді». Водночас саме поняття «незаконний вплив» є суто оціночним. Його характеристики напрацьовані в межах кримінального права на рівні Постанови Пленуму Верховного Суду України від 26 червня 1992 р. № 8 «Про застосування судами законодавства, що передбачає відповідальність за посягання на життя, здоров'я, гідність та власність суддів і працівників правоохоронних органів». Поряд із цим, зважаючи на його значущість для забезпечення незалежності суддів, воно потребує конкретизації в Законі України від 2 червня 2016 р. № 1402-VIII «Про судоустрій і статус суддів» через те, що в кримінально-правовому законі в межах охорони правосуддя йдеться не про незаконний вплив, а про втручання в будь-якій формі в діяльність судді;

- наукові висновки про юридичну природу судової дискреції як багатогранного явища. Остання є вагомим індикатором правової оцінки поведінки держави в цілому, пов'язана з принципом верховенства права в ракурсі виключного досягнення легітимної мети, котра обмежує вибір тих чи інших правових заходів у разі їхньої невизначеності в нормативних приписах. У цьому контексті судова дискреція є також об'єктивною передумовою запровадження обмежень у правовому становищі судді, адже надаючи певну свободу розсуду судді під час ухвалення будь-якого рішення, вона одночасно встановлює межі дозволеного. Напрацювання універсального правового змісту поняття «судова дискреція» в законодавстві про судоустрій і статус суддів, а не лише поняття «судова дискреція в кримінальному судочинстві» на рівні рішення Касаційного кримінального суду в складі Верховного Суду сприятиме вдосконаленню засад організації судової влади в Україні;

- наукові висновки про те, що правилом/прийомом юридичної (нормотворчої) техніки, завдяки якому обмеження знаходить своє зовнішнє вираження в законодавстві, виступають застереження в законі.

Практичне значення одержаних результатів виявляється в тому, що напрацьовані в дисертаційному дослідженні наукові

положення, висновки та пропозиції сприяють як подальшому розвитку теорії правового статусу людини взагалі, так і збагаченню знань щодо природи правових обмежень зокрема.

Водночас сформульовані в дисертації положення та висновки мають стати в пригоді під час:

- науково-дослідницької діяльності як підґрунтя для подальших фундаментальних та галузевих юридичних досліджень у царині обмежень правового становища судді;

- нормотворчої діяльності як наукова база щодо подальшого вдосконалення правового регулювання в Україні статусу суддів, судочинства, запобігання корупції тощо;

- навчального процесу в ході викладання курсів з: «Історії держави і права України»; «Теорії держави та права»; «Конституційного права»; «Судових та правоохоронних органів».

Апробація результатів дисертації. Найважливіші положення проведеної роботи були розкриті на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Сучасні правові системи світу в умовах глобалізації: реалії та перспективи» (Київ, 9–10 березня 2018 р.), «Юридична наука України: історія, сучасність, майбутнє» (Харків, 1–2 листопада 2019 р.), «Актуальні проблеми реформування системи законодавства України» (Запоріжжя, 25–26 січня 2019 року).

Публікації. Ключові положення та висновки дисертації оприлюднені в п'яти наукових статтях, чотири з яких опубліковано у фахових юридичних виданнях України, одна – у міжнародному науково-практичному журналі, а також у трьох тезах виступів на науково-практичних конференціях.

Структура дисертації. Структура дисертації обумовлена метою та завданнями дослідження. Вона складається зі вступу, трьох розділів (восьми підрозділів), висновків та списку використаних джерел (281 найменування). Загальний обсяг дисертаційного дослідження становить 235 сторінок, з яких 202 сторінки основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** визначено актуальність теми, її зв'язок з науковими планами, репрезентовано мету і завдання дослідження, його об'єкт, предмет, методологію, охарактеризовано наукову новизну, а також

окреслено практичне значення одержаних результатів, подано відомості про їх апробацію та структуру роботи.

Розділ 1 «Історичні та теоретичні аспекти формування концепції обмежень правового становища судді» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 1.1 *«Відображення проблематики обмежень правового становища судді у вітчизняній юриспруденції дорадянської доби»* звертається увага на те, що необхідність підтримання в суспільстві авторитету статусу суду, мінімізація зловживань з боку представників судового корпусу спричинили появу ще на початку XIX ст. певних цензів (в тогочасному праворозумінні – жорстких формальних умов, що припускали можливість реалізації права), які б унеможливлювали повільне потрапляння до складу суддівського корпусу осіб, що не мали жодного відношення до юриспруденції.

Судова реформа 1864 р., одним із наслідків якої стало ухвалення Заснування судових установлень (Учреждение судебных установлений), запровадила віковий ценз (25 років) та вимогу наявності російського підданства щодо суддів. Водночас для мирових суддів встановлювався ценз осілості.

Заснуванням судових установлень (далі — ЗСУ) передбачалося, що мировими суддями не можуть бути: 1) особи, які перебували під слідством або судом за злочини чи проступки та мали за вироком суду покарання не нижче тюремного ув'язнення; 2) особи, виключені зі служби по суду, із духовного відомства, із «середовища товариств» і дворянських зборів, до яких вони належали; 3) особи, які отримали статус неспроможних боржників чи перебували під опікою через марнотратство; 4) священнослужителі та церковні паламарі, які не могли ставати ані почесними, ані дільничними мировими суддями (статті 21–22). Ця вимога диктувалася міркуванням уникнення ситуацій, коли церковні прислужники розглядали б справи за участі вищих за них за саном священнослужителів.

У контексті сучасних уявлень про зміст та характер обмежень правового становища суддів особливо привертає увагу припис ст. 42 ЗСУ (посада дільничного мирового судді вимагає постійних занять і перебування на ділянці, не може бути поєднана з іншою посадою на державній або громадській службі, за винятком почесних посад у богоугодних місцях і навчальних закладах). У зв'язку з цим І. Фойницький зазначав, що завдяки цьому припису покращувалися умови для забезпечення дотримання принципу незалежності суддів.

У свою чергу, на суддів загальних судів також поширювалися вказані обмеження, за винятком неможливості священнослужителів бути мировими суддями (ст. 201 ЗСУ).

Далеко не всі обмеження мали прогресивне значення. Реформа зберігала так званий фінансовий ценз для кандидатів на посаду судді, який передбачав наявність у нього або його дружини чи батьків земельних наділів або іншого нерухомого майна вартістю від 3 до 15 тисяч рублів, залежно від місця розташування суду. Майновий ценз застосовувався і під час відбору кандидатів на посаду мирових суддів або присяжних засідателів. Так, претендент мав володіти земельними ділянками розміром вдвічі більшим за той, що було визначено для безпосередньої участі в обранні гласних до земських повітових зборів (ст. 19 ЗСУ).

У підрозділі 1.2 «Проблематика обмежень правового становища судді у вітчизняній юриспруденції радянського періоду» акцентується увага на тому, що коли ядром політичної системи суспільства, всіх державних органів та організацій була комуністична партія, а основу економічної системи СРСР становила соціалістична власність у формі державної (загальнонародної) власності, запровадження будь-яких обмежень у правовому становищі суддів, подібно тим, що існують в національній правовій системі України зараз, не мало жодної потреби для ефективного функціонування тогочасної судової системи.

Водночас саме в перші роки радянської влади при відборі в кандидати в народні судді враховувалося соціальне походження, належність до політичних партій, що діяли до 1917 р., перебування в апараті царської влади на посадах земських начальників, мирових суддів, членів окружних судів, прокурорів, а також лояльність до радянської влади. Тому цілком закономірним є те, що вже в перші роки радянської влади, зокрема станом на 1923 р., кількість членів комуністичної партії серед народних суддів вже становила 60 %, а політична нейтральність кандидата, навпаки, взагалі унеможливлювала його призначення на посаду судді, адже саме досвід політичної роботи був ключовою умовою для обрання народним суддею, тим більш, що право висування кандидатів у судді належало радянським громадським організаціям та партійним організаціям, які діяли на підприємствах, установах та організаціях.

Звертається увага на те, що радянське законодавство не передбачало жодних формально визначених цензів для обрання народним суддею, крім виборного та вікового (з 1938 р. як обов'язкова умова для кандидата на заміщення посади судді, відповідно до Закону

СРСР «Про судоустрій», встановлювався віковий ценз – 23 роки. У 1960 р. його було переглянуто у бік збільшення – до 25 років). Крім того, радянські Конституції 1936 р. та 1977 р. містили положення про те, що народні судді обираються терміном на п'ять років. Ухвалений вже в останні роки перебудови Закон СРСР від 4 серпня 1989 р. № 328-І «Про статус суддів у СРСР» теж не ввів жодних обмежень до правового становища судді, адже підставами їхнього притягнення до дисциплінарної відповідальності були: порушення законності під час розгляду судових справ; вчинення іншого службового проступку; вчинення ганебного проступку (ст. 18).

У підрозділі 1.3 «Обмеження як елемент правового становища судді: сучасні науково-теоретичні підходи» наголошується, що згідно із законодавством України, судді обіймають штатні суддівські посади в Конституційному Суді України, Верховному Суді, апеляційних, місцевих та спеціалізованих судах, здійснюють правосуддя на професійній основі.

Юридичною наукою та законодавством виокремлюється така складова правового становища судді, як обмеження, що мають стримувати суддю від протиправного задоволення власних інтересів. Розкриваються наукові інтерпретації поняття «обмеження в праві», напрацьовані О. Братком, Н. Болвачовою, В. Гойманом, В. Камишанським, О. Мальком, М. Нагорною, О. Рогачем, Ф. Фаткуллінім, О. Черданцевим.

Узагальнення існуючих наукових підходів вказує на те, що обмеження: 1) допускаються у випадках, прямо передбачених у законодавстві, насамперед на рівні Конституції; 2) спрямовуються на стримування протиправної поведінки суб'єкта права та забезпечення суспільно-значимих інтересів; 3) нерозривно пов'язані зі стимулами, а в деяких випадках із правовими імунітетами; 4) перебувають у взаємозв'язку з відповідальністю; 5) спричиняють виникнення нових обов'язків у суб'єкта.

Далі характеризуються наукові підходи щодо розуміння поняття «обмеження в правовому становищі судді», в тому числі напрацьовані П. Панталієнком, І. Марочкіним, Ю. Крючком, Л. Москвич, котрі вважають, що обмеження звужують загальну дієздатність судді, межі його загального правового статусу через встановлення заборон, обов'язків, відповідальності.

Запроваджуючи такі обмеження, законодавець запобігає уникненню шкоди репутації судді, авторитету судової влади в цілому. Робиться висновок про те, що обмеженням як елементу правового становища судді притаманні як загальні риси, так і спеціальні.

Своєрідність останніх полягає в тому, що: 1) поряд із правами, обов'язками, гарантіями, відповідальністю судді вони є невід'ємним елементом його правового становища; 2) вони зорієнтовані на спеціальних суб'єктів права – суддів (Конституційного Суду України, Верховного Суду, вищого спеціалізованого суду, апеляційного або місцевого суду); 3) вони встановлюються як законодавством, що містить правові обмеження щодо всіх категорій державних службовців, в тому числі антикорупційним, так і спеціальним законодавством, що визначає безпосередньо статус суддів; 4) вони виражаються через різні форми – заборони, винятки, стриманість; 5) вони виникають під час проходження конкурсу на посаду судді, набуття особою статусу судді й припиняються зі спливом одного року після виходу судді у відставку.

Розділ 2 «Нормативна регламентація обмежень правового становища судді: вітчизняний та зарубіжний досвід» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 2.1 *«Особливості нормативної регламентації обмежень правового становища судді в позитивному праві України»* наголошується, що приписи у формі обмежень та заборон, що звужують сферу особистих прав і свобод суддів, містяться в Основному Законі – Конституції України. Унеможливується належність суддів до політичних партій та профспілок, участь у будь-якій політичній діяльності, отримання представницького мандату, обіймання будь-яких інших оплачуваних посад, виконання іншої оплачуваної роботи, крім наукової, викладацької та творчої. Ці обмеження розвиваються в законодавстві щодо правового становища суддів (зокрема, в законах України від 13 липня 2017 р. № 2136-VIII «Про Конституційний Суд України» та «Про судоустрій і статус суддів»). У них також йдеться про: неможливість виявлення уподобань до політичної партії чи професійної спілки; заборону участі в політичних акціях, мітингах, страйках; обмеження щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності. В останньому випадку забороняється підприємницька та адвокатська діяльність, за винятком викладацької, наукової і творчої діяльності, медичної практики, інструкторської та суддівської практики із спорту.

У Законі України від 14 жовтня 2014 р. № 1700-VII «Про запобігання корупції» також наведені ці обмеження, а також додатково встановлені обмеження антикорупційної спрямованості, направлені насамперед на уникнення конфлікту інтересів.

Низка обмежень та самообмежень визначені у відповідних процесуальних кодексах (Кодексі адміністративного судочинства

України, Кримінальному процесуальному кодексі України, Цивільному процесуальному кодексі України, Господарському процесуальному кодексі України). Вони вказують на недопустимість повторної участі судді в розгляді справи, містять підстави для відводу та самовідводу судді, наголошують на необхідності захисту особистого та сімейного життя людини, передбачають для суддів заборону розголошення державної таємниці та (або) іншої інформації, що охороняється законом, а також ходу обговорення та ухвалення рішення в нарадчій кімнаті. Також низка обмежень щодо суддів випливає із дотримання етичних норм, котрі передбачені в Кодексі суддівської етики та стосуються поведінки в позаслужбовий час.

Водночас про обмеження як звуження змісту та обсягу прав і свобод йдеться в низці рішень Конституційного Суду України (від 24 березня 2005 р. № 2-рп/2005 та від 20 вересня 2005 р. № 5-рп/2005).

У підрозділі 2.2 «Зарубіжний досвід нормативного опосередкування обмежень правового становища судді» аналізуються відповідні обмеження, наведені в міжнародно-правових актах. Розкриваються особливості формалізації обмежень у правовому становищі судді за законодавством Азербайджану, Білорусі, Грузії, Польщі, КНР з метою визначення єдності в багатоманітності правового регулювання вказаного питання.

Наголошується, що, на відміну від інших пострадянських країн, в законодавстві Республіки Грузія поряд із загальновідомими обмеженнями (несумісності посади судді з політичною діяльністю, іншою оплачуваною діяльністю, крім наукової і педагогічної діяльності тощо) Законом Грузії від 11 липня 2007 р. «Про порядок комунікації з судьями загальних судів» запроваджено заборону будь-якої комунікації судді, пов'язаної з розглядом конкретної справи, з учасниками процесу, третіми особами до набуття законної сили судовим рішенням, ухваленим по справі. У Республіці Білорусь блок відповідних обмежень, що мають антикорупційну спрямованість, включає заборону судьям мати рахунки в іноземних банках, а етичні стандарти поведінки судді (Кодекс честі судді Республіки Білорусь) унеможливають публічну критику поведінки іншого судді. В Азербайджанській Республіці перелік обмежень правового становища судді здебільшого сконцентровано в Кодексі честі суддів Азербайджанської Республіки, тоді як у Законі від 10 червня 1997 р. «Про суди і суддів» йдеться лише про неприпустимість повторної участі судді в розгляді судової справи в суді першої, апеляційної чи касаційної інстанції. У законодавстві Республіки Польща (Конституції

Польської Республіки від 2 квітня 1997 р., законах Польської Республіки від 27 червня 1997 р. «Про політичні партії», від 22 липня 2016 р. «Про Конституційний трибунал», від 27 липня 2001 р. «Про структуру загальних судів», від 8 грудня 2017 р. «Про Верховний суд», від 23 травня 1991 р. «Про вирішення колективних спорів») стосовно судді запроваджено комплекс обмежень, подібно тим, що існують у законодавстві України. Водночас заняття судді викладацькою, науково-педагогічною або науковою діяльністю, якщо це перешкоджає виконанню його обов'язків, дозволяється за рішенням голови відповідного суду, а щодо голів судів — міністром юстиції Республіки Польща. Характеризуючи обмеження в правовому становищі суддів за законодавством КНР, дисертант наголошує на тому, що в Законі КНР від 28 лютого 1995 р. «Про суддів» йдеться про те, що судді, які пов'язані шлюбом або кровною спорідненістю до третього коліна, або тісно породилися через одруження найближчих родичів, не можуть одночасно займати такі посади: голови, заступника голови, члена судової комісії, головного судді або помічника головного судді в тому ж самому народному суді; головного судді, помічника головного судді, суддів або помічників суддів одного підрозділу; голів або заступників голів в народних судах найближчого ієрархічного рівня.

У підрозділі 2.3 «Класифікаційна характеристика обмежень правового становища судді» зазначається, що надзвичайна різноманітність обмежень, неоднорідність та складність їхньої юридичної природи обумовлюють подальше наукове упорядкування. Водночас у науці досі немає жодної класифікації, здатної претендувати на виняткове значення.

У роботі наголошується, що варіативність критеріїв обумовлює кілька класифікаційних характеристик обмежень як елементу правового становища судді. Звертається увага на те, що вони насамперед диференціюються за змістом.

Форма юридичного закріплення виявляє обмеження, формалізовані в актах позитивного права, а також в актах суддівського самоврядування (містяться в таких джерелах права, як корпоративні норми, себто кодекси професійної етики суддів). Крім того, такі обмеження мають розрізнятися залежно від рівня нормативно-правового регулювання. За цим критерієм можуть бути виокремлені обмеження: 1) визначені в актах міжнародного права; 2) передбачені в національному законодавстві на таких рівнях, як: конституційний; законодавчий; підзаконний.

Суб'єктний критерій (коло осіб) також має враховуватися під час класифікації обмежень як елементу правового становища судді. Залежно від цього обмеження поділяються на ті, що поширюються на всіх без винятку суддів (суддів загальної і конституційної юрисдикції), а також обмеження, встановлені для суддів конституційної юрисдикції. Водночас існують обмеження, пов'язані як із суддями, так із іншими особами (наприклад, із близькими родичами суддів).

Залежно від моменту виникнення та терміну дії у часі всі обмеження щодо суддів поділяються на: а) ті, що виникають під час призначення (обрання) на посаду судді; б) обмеження в період перебування особи на посаді судді; в) обмеження, які застосовують щодо осіб, котрі вийшли у відставку або були звільнені з інших причин з посади судді.

Розділ 3 «Актуальні питання інновації обмежень правового становища судді в Україні» складається з двох підрозділів.

У підрозділі 3.1 *«Деякі праксеологічні аспекти у сфері реалізації обмежень правового становища судді в Україні»* охарактеризовано практичні питання дисциплінарної, адміністративної та кримінальної відповідальності суддів за недодержання обмежень, що мали місце протягом 2017–2019 рр. Наголошується, що за суміщення іншої діяльності з посадою судді в цей час жодна особа не притягалася до дисциплінарної відповідальності.

Існуючі статистичні данні по адміністративній відповідальності за порушення особою встановлених законом обмежень щодо зайняття іншою оплачуваною діяльністю або підприємницькою діяльністю (ст. 172⁴ Кодексу України про адміністративні правопорушення) вказують на те, що у 2017 р. стосовно суддів відкрито 122 справи, у 2018 р. — 63; з них закрито, відповідно, 46 і 39 справ. За статтею 172⁵ Кодексу України про адміністративні правопорушення («Порушення встановлених законом обмежень щодо одержання подарунків») у 2017 р. на судовий розгляд надійшло 20 справ, а в 2018 р. — 22 справи; з них закрито 10 та 14 справ, відповідно. Випадки винесення постанов щодо суддів є поодинокими, внаслідок неналежного оформлення процесуальних документів, чисельних порушень правил підсудності. Також мають місце неодноразові випадки повернення матеріалів справ про адміністративні правопорушення щодо суддів до органів національної поліції та Національного агентства з питань запобігання корупції (далі — НАЗК).

Аналіз даних з Єдиного державного реєстру судових рішень щодо притягнення суддів до кримінальної відповідальності за порушення ними встановлених обмежень доводить, що попри фіксацію уповноваженими органами конкретних фактів злочинів щодо порушень суддями встановлених законодавством обмежень в їхній професійній діяльності (зокрема, за результатами вивчення НАЗК декларацій суддів виявлено ознаки кримінального правопорушення в деклараціях семи суддів; за результатами контролю своєчасності подання декларацій встановлено факт умисного неподання двома суддями), поодинокими є випадки притягнення суддів до кримінальної відповідальності за вчинені злочини. Це пояснюється, з одного боку, складністю процедури притягнення судді до кримінальної відповідальності, з другого — тим, що більшість справ взагалі не доходить до суду.

У підрозділі 3.2 *«Перспективи вдосконалення правового регулювання обмежень правового становища судді в Україні»* доводиться існування певних неузгоджень між законами, що встановлюють правові обмеження відносно суддів. За цих обставин потребують деяких змін закони України «Про судоустрій і статус суддів», «Про запобігання корупції», «Про Конституційний Суд України», від 7 червня 2018 р. № 2447-VIII «Про Вищий антикорупційний суд».

Репрезентуються пропозиції щодо вдосконалення законодавства в царині обмежень правового становища судді, гарантій їхнього дотримання. Серед них акцентується увага на необхідності узгодження періодичності повної перевірки декларації судді, оскільки згідно з Законом України «Про судоустрій і статус суддів» вона відбувається щонайменше один раз на п'ять років або за відповідним запитом Вищої кваліфікаційної комісії суддів чи Вищої ради правосуддя, тоді як відповідно до Закону України «Про запобігання корупції» така перевірка може здійснюватися в період декларування суб'єктом діяльності, пов'язаної з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, а також протягом трьох років після припинення такої діяльності.

Одночасно з цим мають бути синхронізовані положення Закону України «Про запобігання корупції», де встановлюється заборона одержання неправомірної вимоги для осіб, уповноважених на виконання функцій держави, з використанням службових повноважень або свого становища, із Законом України «Про судоустрій і статус суддів», адже в останньому йдеться про поняття «вигода», тоді як визначення «неправомірна вигода» та «вигода» мають різний зміст.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі, виконаній в межах теоретико-правового напрямку юридичної науки, на тлі досягнень сучасної методології, розв'язано важливе завдання — формулювання сталої наукової концепції, що розкриває своєрідність юридичної природи обмежень як елементу правового становища судді. На підставі цього зроблено такі висновки.

1. Вирішення питання обмежень правового становища судді певною мірою сприяє виведенню на новий рівень осмислення фундаментальної філософсько-правової проблеми свободи в праві, в межах якої формуються орієнтири відокремлення юридичної свободи від фактичної. У цьому ракурсі аксіологічна компонента досліджуваної тематики є неминучою саме для людини, котра є суддею, адже сприяє формуванню уявлень про правові засоби, що визначають межі, за які зовнішня свобода поведінки не повинна поширюватися.

2. За своєю суттю цензи та обмеження є нерівнозначними правовими явищами. При цьому ценз не може розглядатися як елемент правового становища судді. Водночас розвиток системи обмежень, у тому числі в правовому становищі судді, засвідчують трансформацію певних цензів у правові обмеження.

3. У будь-які минулі історичні періоди «*de facto*» існували як формальні, так і квазіправові, себто неформальні (неписані) обмеження, що стосувалися суддів та кандидатів у судді. Так, у законодавстві Російської імперії не було жодних застережень з приводу конфесійної приналежності претендентів у судді. Водночас, коли йшлося про призначення суддів у губерніях Правобережної України, а саме Київській, Подільській та Волинській, обов'язково враховувалася «політична благонадійність» потенційних суддів. Одночасно з цим відразу відхилялися кандидатури з греко-католиків чи католиків або тих, хто мав зв'язки з польським національно-визвольним рухом на цих землях. За радянської доби класове походження, «політична благонадійність» теж враховувалися під час обрання кандидата на посаду судді.

4. Критеріями запровадження обмежень у правовому становищі судді виступають цілі та завдання судочинства в умовах правової держави, а також розуміння сутності природи абсолютних та відносних прав, адже через об'єктивну неможливість відчуження

низки абсолютних прав людини, жодні обмеження не можуть бути запроваджені та розглядатися як справедливі, співмірні/пропорційні.

5. Аналіз принципу незалежності суддів безпосередньо вказує на релевантність трансформації його змістовного наповнення, що мала місце протягом XX ст., розвитку системи обмежень правового становища судді.

Якщо у 30-ті рр. XX ст. незалежність суддів спочатку пов'язувалася з їхньою відданістю справі соціалізму, з одночасним та неухильним застосуванням заходів покарання щодо зрадників батьківщини, шкідників, викрадачів соціалістичної власності та ворогів народу, а згодом незалежність суддів забезпечувалася встановленим порядком обрання та звільнення, недоторканістю, суворою юридичною процедурою здійснення правосуддя, таємницею нарадчої кімнати суддів під час ухвалення рішень, відповідальністю за неповагу до суду (кінець 80-х рр. XX ст.), то за цих умов у вітчизняній аналітичній юриспруденції проблематика обмежень правового становища судді об'єктивно не могла набути свого значення. Увага дослідників здебільшого була привернута до низки суміжних понять, таких як: «дисциплінарна відповідальність суддів», «організаційна діяльність судових органів» тощо. У свою чергу, проблематика обмежень правового становища судді для національної правової системи набула своєї актуальності, істинної значущості саме тоді, коли незалежність судді почала пов'язуватися саме з унеможливленням будь-якого незаконного впливу на нього.

6. Питання обмежень правового становища судді є однією із складових частин більш широкої проблематики його правового становища як спеціального правового статусу фізичної особи. Знання в цій сфері разом з іншими утворюють відповідне учення про правовий статус людини. У його межах, незважаючи на наявність багатьох сталих постулатів та правових аксіом, досі не має наукового консенсусу щодо смислової завершеності поняття «правовий статус особи». Однією з причин цього є жвава та тривала дискусія стосовно співвідношення понять «правове становище» та «правовий статус», адже поруч з їхньою синонімізацією/отоотоженням також концентруються аргументи на користь розмежування вказаних понять.

Застосування поняття «правове становище» диктується необхідністю найбільш повної та ґрунтовної характеристики саме суб'єктів права зі спеціальним статусом, насамперед носіїв публічної влади, тобто посадових осіб органів державної влади та місцевого самоврядування. Їхнє правове становище охоплює не тільки традиційні статусні елементи (права/обов'язки), а ще включає сукупність

обов'язкових суб'єктивних елементів (у тому числі громадянство, спеціальну правосуб'єктність, принципи діяльності, етичні стандарти, деліктоздатність, обмеження, гарантії діяльності, різноманітні імунітети). Саме за цих обставин доцільно вести мову саме про правове становище судді.

7. Градація структурних елементів правового статусу людини на основні (права й обов'язки) та допоміжні (другорядні) в межах структури спеціального правового статусу людини характеризується як неуніверсальна. Безпосередній аналіз структури правового становища судді засвідчує, що обмеження в ній знаходяться на одному рівні з повноваженнями, правами, обов'язками та відповідальністю.

8. На рівні міжнародно-правових актів (у тому числі в Монреальській універсальній декларації про незалежність правосуддя від 1983 р., Європейській хартії про закон «Про статус суддів» від 1998 р., Бангалорських принципах поведінки суддів, схвалених Резолюцією Економічної та Соціальної Ради ООН від 2006 р.) визначено в загальносвітовому масштабі основи переліку обмежень у правовому становищі судді, що мають бути інкорпоровані в національне законодавство країн з демократичним політичним режимом. У них наголошено на несумісності статусу судді з іншою оплачуваною/неоплачуваною діяльністю, якщо вона пов'язана із політичною посадою, а також посадою в органах досудового слідства, несудових державних органах, професією адвоката, здійсненням іншої юридичної практики, а також комерційної, у тому числі інвестиційної діяльності.

У свою чергу, у багатьох національних правових системах світу, особливо тих, що спираються у своєму розвитку на ідею верховенства права, обмеження в правовому становищі судді конституціоналізовані. Це зроблено задля підвищення гарантій захисту суддів, уникнення будь-якого впливу на них, забезпечення незалежності суддів під час здійснення правосуддя.

9. Аналіз нормативної регламентації обмежень правового становища судді в позитивному праві України вказує на те, що вони цілком корелюються й узгоджуються з тими, що містяться в міжнародно-правових актах. Враховуючи те, що в нашій державі людина визнається найвищою соціальною цінністю, а права та свободи людини і громадянина, гарантії цих прав і свобод, основні обов'язки громадянина визначаються виключно законами України, практика формалізації обмежень здебільшого сконцентрована на рівні законодавчого регулювання.

10. Одним з найскладніших та суперечливих є питання притягнення суддів до адміністративної відповідальності за порушення встановлених щодо них обмежень насамперед тих, що мають антикорупційну спрямованість. Воно є наслідком неузгодженості між собою низки правил законів України «Про судоустрій і статус суддів», «Про запобігання корупції» та власне положень Кодексу України про адміністративні правопорушення. Зокрема, Закон України «Про запобігання корупції» за загальним правилом вимагає притягнення винних у вчиненні корупційних адміністративних правопорушень до адміністративної відповідальності на підставі та в порядку визначеному в Кодексі України про адміністративні правопорушення. Одночасно з цим у зазначеному Кодексі встановлено, що особи, на яких поширюється дія дисциплінарних статутів або спеціальних положень про дисципліну, у випадках, прямо передбачених ними, несуть за вчинення адміністративних правопорушень дисциплінарну відповідальність, а в інших випадках — адміністративну відповідальність на загальних підставах. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» чітко вказує, що суддю може бути притягнуто до дисциплінарної відповідальності в порядку дисциплінарного провадження з такої підстави, як вчинення корупційного правопорушення або правопорушення, пов'язаного з корупцією, у випадках, установлених законом.

11. Звертаючи увагу на перспективи вдосконалення правового регулювання обмежень як складової правового становища судді в Україні, необхідно зауважити таке. Конституція України та Закон України «Про запобігання корупції» забороняють суддям займати саме оплачувані посади, тоді як інші законодавчі акти поширюють сферу дії цього обмеження на будь-які посади, незалежно від їх сплатуваності. Також Конституція України забороняє суддям займати будь-які посади, тоді як закони — посади в будь-якому іншому органі державної влади чи органі місцевого самоврядування. Очевидно, що такі розбіжності спричиняють неясність у розуміння обсягу аналізованих обмежень, а тому мають бути усунуті.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Байбак С.И. Ограничения в правовом статусе судьи в юриспруденции советского периода. Право и политика. 2018. № 3. С. 209-214. (Кыргызская Республика)

2. Байбак О.І. Досвід зарубіжних країн щодо правового регулювання обмежень у правовому становищі суддів (на прикладі, Польщі і Китаю). Прикарпатський юридичний вісник. 2019. Випуск 1. Том 2. С. 34-39.

3. Байбак О.І. Обмеження як елемент правового становища судді: теоретичні аспекти. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». 2019. Випуск 54. Т. 2. С. 84-89

4. Байбак О.І. Питання нормативної регламентації обмежень правового статусу суддів в Україні. Прикарпатський юридичний вісник. 2018. Випуск 2. Том 2. С. 56-63.

5. Байбак О.І. Обмеження в правовому становищі судді в юриспруденції дорадянської доби. Юридична наука. 2019. №1. С. 31-37.

6. Байбак О.І. Судовий розсуд як невід’ємний елемент правозастосування у діяльності судді. Сучасні правові системи світу в умовах глобалізації: реалії та перспективи: Міжнародна науково-практична конференція, м. Київ, 9–10 березня 2018 р. – К.: Центр правових наукових досліджень, 2018. С. 60-63.

7. Байбак О.І. Обмеження в правовому становищі судді: міжнародно-правові стандарти. Юридична наука України: історія, сучасність, майбутнє : міжнародна науково-практична конференція, м. Харків, 1–2 листопада 2019 р. Харків : Східноукраїнська наукова юридична організація, 2019. С. 78–80.

8. Байбак О.І. Обмеження в правовому статусі судді за позитивним правом азербайджанської республіки. Актуальні проблеми реформування системи законодавства України: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 25-26 січня 2019 року. Запоріжжя: Запорізька міська громадська організація «Істина», 2019. С. 91-94.

АНОТАЦІЯ

Байбак О. І. Обмеження у правовому становищі судді: теоретико-правовий аспект. — Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 — теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. — Харківський національний університет внутрішніх справ. — Харків, 2020.

У вказаному дисертаційному дослідженні всебічно розглянуто особливості формування переліку обмежень правового становища

судді у вітчизняній юриспруденції дорадянської доби. Показана проблематика обмежень правового становища судді у вітчизняній юриспруденції радянського періоду. Комплексно охарактеризовано вітчизняні та зарубіжні сучасні науково-теоретичні підходи щодо розуміння обмеження як елементу правового становища судді. Осмислено вітчизняний досвід нормативної регламентації обмежень правового становища судді. Продемонстровано зарубіжні практики нормативного опосередкування обмежень правового становища судді, на підставі чого виявлено їхню специфіку. Напрацьовано класифікаційну характеристику обмежень правового становища судді. Визначено перспективи вдосконалення правового регулювання обмежень правового становища судді в Україні.

Ключові слова: верховенство права, добросовісність, заборони, зловживання, незалежність суддів, обмеження в праві, правове становище судді, суддівська етика, політична нейтральність, судочинство, ценз, юридична відповідальність.

АННОТАЦИЯ

Байбак О. И. Ограничения в правовом положении судьи: теоретико-правовой аспект. — Квалификационный научный труд на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук (доктора философии) по специальности 12.00.01 — теория и история государства и права; история политических и правовых учений (081 — право). — Харьковский национальный университет внутренних дел. — Харьков, 2020.

В диссертационном исследовании всесторонне рассмотрены особенности формирования перечня ограничений правового положения судьи в отечественной юриспруденции досоветского периода. Изучена проблематика ограничений правового положения судьи в советском правоведении. Комплексно охарактеризованы современные украинские и зарубежные научно-теоретические подходы касательно понимания ограничения как элемента правового положения судьи. Проанализированы особенности нормативной регламентации ограничений как элемента правового статуса судьи в зарубежном и украинском позитивном праве. Подчеркнуто, что проблематика ограничений правового положения судьи для национальной правовой системы Украины приобрела особое значение, когда в законодательстве независимость судьи стала непосредственно связана с невозможностью какого-либо влияния и воздействия на него.

Исходя из этого, сделан вывод о релевантности смыслового наполнения принципа независимости судей формированию и развитию комплекса ограничений правового положения судьи. Представлена авторская дефиниция понятия «ограничение правового положения судьи». Разработана авторская классификация ограничений правового положения судьи. Определены перспективы дальнейшего усовершенствования правового регулирования ограничений правового положения судьи в Украине.

Ключевые слова: верховенство права, запреты, злоупотребления, независимость судей, ограничения в праве, правовое положение судьи, судейская этика, политическая нейтральность, судопроизводство, ценз, юридическая ответственность.

SUMMARY

Baibak O. I. Limitations in the legal status of judges: theoretical and legal aspects. — On the rights of the manuscript.

Thesis for a Candidate of Law Degree in Specialty 12.00.01 — Theory and History of State and Law; History of Political and Legal Scholars. — Kharkiv National University of Internal Affairs. — Kharkiv, 2020.

In the dissertation research features of formation of the corpus of limitations of a legal status of a judge in domestic jurisprudence of pre-Soviet period are comprehensively considered. The problems of limitations on the legal status of judges in Soviet jurisprudence are studied. The modern Ukrainian and foreign scientific and theoretical approaches to understanding the limitations as an element of the legal status of a judge are comprehensively characterized. Ukrainian experience of normative regulation of limitations on the legal status of a judge is analyzed. Foreign practices of normative mediation of limitations on the legal status of a judge are demonstrated. On this basis their specificity is revealed. The classification characteristic of limitations of a legal position of the judge is developed. A number of praxeological aspects in the field of installing limitations on the legal status of judges in Ukraine are analyzed. The prospects for further improvement of the legal regulation of limitations on the legal status of judges in Ukraine are determined.

Keywords: rule of law, integrity, prohibitions, abuse, independence of judges, limitations in law, the legal status of judges, judicial ethics, political neutrality, justice, qualifications, legal responsibility.